

УДК 341.1

Ю.С. ПАЛЄЄВА,
*старший викладач кафедри права
Дніпропетровського університету імені Альфреда Нобеля*

Д. ГРИГОРЧЕНКО,
*студент IV курсу напряму підготовки «Правознавство»
Дніпропетровського університету імені Альфреда Нобеля*

БЕЗПРЕЦЕДЕНТНИЙ ФЕНОМЕН ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ ЩОДО ЮРИДИЧНОЇ ФОРМИ

У статті розкриваються варіанти визначення правової природи Європейського Союзу. Ступінь складності полягає в тому, що однозначної відповіді щодо юридичної форми на сьогодні не існує. ЄС містить елементи і міжнародної організації, і держави одночасно. Незважаючи на відносну тривалість існування ЄС, процес становлення та юридичного оформлення ще не завершено. Аналіз кожної з форм дозволить дати відповідь на актуальне питання: «У чому феномен Європейського Союзу?».

Ключові слова: Європейський Союз, конфедерація, міждержавність, міжнародна організація, наддержавність, правова природа ЄС, статутні документи, федерація.

Європейський Союз є результатом інтеграційних процесів у Європі. Потреба побудови європейської спільноти з'явилася після закінчення Другої світової війни. Створення такої структури мало сприяти відновленню Європи та забезпечити мирне співіснування народів. Ідею створення «Сполучених Штатів Об'єднаної Європи» вперше висунув Уїнстон Черчілль, виступаючи в 1946 р. з промовою в Цюріху. Протягом майже п'ятдесяти років на реалізацію цієї ідеї працювало багато відомих політиків, яких часто називають «батьками-засновниками» ЄС. [13] Європейський Союз – відносно нове явище на політичній карті Європи. Формально організація під такою назвою функціонує з 1 листопада 1993 р., з моменту набрання чинності її статутним договором. Європейський Союз – це об'єднання європейських держав, які беруть участь у процесі європейської інтеграції [12].

Актуальність теми полягає в тому, що Європейський Союз займає особливе місце в економічній, торговельній, митній і, звісно, правовій системах. Це, передусім, пов'язано з тим, що за доволі незначний проміжок часу Європейський Союз перетворився з невеликої регіональної організації економічного характеру на унікальне, якісно нове утворення універсальної компетенції, що здійснює свою діяльність у найрізноманітніших сферах суспільного життя. Водночас, еволюціонувавши від міжнародної міжурядової організації у бік «квазіфедеративного» утворення, Європейський Союз так і не перетворився на державу, тому питання щодо правової природи цього об'єднання залишається дискусійним.

Постановка проблеми. Європейський Союз завжди викликав багато запитань та спорів стосовно правової природи об'єднання, його статусу на міжнародній арені, і тому нагальними залишаються питання щодо визначення форми Європейського Союзу.

Ступінь наукової розробки теми. Дослідженням правової природи Європейського Союзу займалися багато дослідників, серед яких Г. де Бурка, М.О. Баймуратов, В. Дени-

сов, М.М. Микієвич, В. Муравйова, А. Слейтер, Н.М. Ушаков, А.Я. Капустін, М.А. Корольов, Ю.М. Юмашев, Б.Н. Топорнін, С.С. Селіверстов, І. Яковюк, С. Кашкін, П. Крейг, К. Лінартс, П. Нуффел, Р. Петров, Л. Тимченко та інші.

Метою статті є визначення правової природи Європейського Союзу шляхом порівняння його властивостей з юридичними ознаками вже відомих правових утворень, оскільки ЄС являє собою складне державно-правове явище. Він не тільки не має аналогів у світовій історії, але й динамічно розвивається – і тому особливо складний для вивчення.

Викладення основного матеріалу. Європейський Союз виник хоча і з елементами наднаціональності і федеративної спрямованості, але перш за все, на основі міжнародно-правових форм та інструментів. Так, Співтовариства, що стали згодом основою Європейського Союзу, були засновані за допомогою укладення суверенними державами (які обмежували у спільних інтересах певні елементи свого суверенітету) міжнародних договорів. Як і в міжнародних організаціях, найбільш принципово важливі рішення приймаються в Європейському Союзі на основі одностайності. У рамках спільної зовнішньої політики, політики безпеки, співробітництва поліції і судових органів у кримінально-правовій сфері відносяться будуються з використанням міжнародно-правових методів. Прагнення до оптимального економічного розвитку Співтовариства вимагало від держав-членів все більшого узгодження загальних інтересів у своїх діях, у тому числі у сферах, що раніше перебували у межах виняткового суверенітету окремих держав. Відбувалося все більш явне відокремлення правової системи Співтовариств і Союзу від міжнародного права.

З цілої низки ознак це утворення відрізняється від звичайних міжнародних організацій, воно містить у собі риси, характерні для спілок (об'єднань), а тому викликає численні суперечки з приводу своєї юридичної природи і серед юристів-міжнародників, і серед теоретиків держави і права [14]. Одні автори вважають його конфедерацією, інші – федерацією, треті визнають міжнародною організацією. Також існує точка зору, згідно з якою Європейський Союз має особливий правовий статус, відмінний від усіх раніше відомих видів міждержавних об'єднань.

На початку 1990-х рр. суд змінив характеристику правової сутності співтовариств, підкресливши, що установчі «договори створили новий правопорядок, на користь якого держави-члени обмежили свої суверенні права в як ніколи раніше широких сферах». У свою чергу, «Договір про ЄЕС створив свою власну правову систему, яка виступає складовою частиною правових систем держав-членів...».

Таким чином, на відміну від інших міжнародних договорів та угод, договори про заснування Європейських співтовариств і Європейського Союзу встановили особливий правовий режим, що характеризується такими рисами: можливість однакового регулювання суспільних відносин на територіях держав-членів, широке коло питань, щодо яких можуть видаватися владні приписи, відокремлений апарат управління Європейським Союзом, можливість представляти інтереси народів держав-членів у відносинах з іншими (третіми) державами та міжнародними організаціями.

Отже, за своїми джерелами, формам і методам правотворчості та правозастосування, механізмами захисту юридичних норм у Європейському Союзі виникла особлива самостійна правова система, відособлювана від міжнародного (публічного) права, але, при еволюції в напрямі національного права, не перетворилася в його повний аналог.

Сучасна правова наука має три основні теорії пояснення правової природи Європейського Союзу, за якими – це особливий вид міжнародної міждержавної організації, специфічне державне утворення, різновид конфедерації чи федерації, новий тип політико-правового утворення.

Деякі вчені розглядають Європейський Союз як нову форму наднаціональної політичної організації, що прийшла на зміну міжнародній системі суверенних національних держав. ЄС разом з його державами-членами визначається як «компонентна (багаторівнева) конституційна система» «консоціативної федерації» та ін. Такі міркування ґрунтуються на тому, що легітимність ЄС має два джерела: волю держав-членів і громадян Європейського Союзу. Значення останнього джерела постійно зростає внаслідок посилення усвідомлення європейської ідентичності громадянами ЄС і формування європейського політичного простору. Ця точка зору має не тільки політичну, а й правову основу. У Договорі про

ЄС однозначно визначено, що він повинен стати «як ніколи тісним союзом між народами Європи» (ст. 1).

Розглянемо більш детально запропоновані аргументи. Припустимо, що Європейський Союз є міжнародною організацією. Виділимо такі ознаки будь-якої міжнародної організації: членство трьох і більше держав, поважання суверенітету держав, створення відповідно до міжнародного права, заснування на основі міжнародного договору, здійснення співробітництва в конкретних галузях діяльності, наявність відповідної організаційної структури, формалізація порядку прийняття рішень і їх юридичної сили. [4, с. 239–240]. Європейському Союзу притаманні риси міжнародної організації, а саме:

- за своїм походженням ця система має міжнародно-правове коріння;
- спочатку співробітництво членів Співтовариств мало міжнародно-правову природу;
- членами Співтовариств/Союзу є суверенні держави;
- зберігається міжурядове співробітництво, засноване на принципі, що держава не може бути примушена до чого-небудь без її згоди, і для набуття рішенням обов'язкового характеру воно повинне бути схвалене кожною державою.

Таким чином, можна зробити висновок, що Європейський Союз має всі ознаки міжнародної організації, однак ці ознаки проявляються якісно іншими засобами. Єдине громадянство, територія, конституція характеризують Європейський Союз скоріше як державу, ніж міжнародну організацію. Та, по суті, Європейський Союз знаходиться в проміжному становищі – ні держава, ні міжнародна організація [3].

Автори, які надають особливого значення засобу формування Європейського Союзу, вважають його договірну теорію фундаментом для визнання за ним статусу міжнародної організації. Але критики цієї точки зору наполягають, що договір може слугувати не лише для створення міжнародної організації, але і для створення федеративної і конфедеративної держави [10, с. 51].

Деякі автори вважають, що процеси міжнародного об'єднання, що відбуваються в Європейському Співтоваристві, такі як створення системи наддержавних органів, ліквідація митних кордонів, введення спільної валюти, свідчать про становлення нової конфедерації [2]. Серед типових рис конфедерації варто зазначити:

- об'єднання здійснювалося заради досягнення певних цілей;
- зберігається суверенність держав і досить високий ступінь їх самостійності;
- правовою основою союзу є міжнародний договір.

Але ряд характеристик сучасного Європейського Союзу виходять за межі конфедерації. ЄС має ряд ознак федерації, серед яких єдина територія без внутрішніх кордонів, єдине громадянство, єдність цілей у різних сферах суспільного життя, спільна політика, встановилися загальні принципи організації та діяльності ЄС та щодо його держав-членів, вищі законодавчі, виконавчі та судові інстанції на рівні Союзу, існує розподіл владних повноважень між органами Євросоюзу і утворюючими його державами, наднаціональні органи мають повноваження приймати як рекомендаційні, так і імперативні рішення, рішення органів ЄС мають обов'язкову силу без додаткового затвердження їх державами-членами, ЄС має єдиний бюджет, загальну валютну систему і єдину валюту (за деяким винятком), норми права ЄС обов'язкові для застосування судовими органами держав-членів, право ЄС є обов'язковим як для держав-членів, так і в багатьох випадках – для фізичних осіб, органи Союзу можуть застосовувати штрафні санкції щодо кампаній та фізичних осіб у разі порушення ними права ЄС [15]. Таким чином, Європейському Союзу більш притаманні федеративні риси.

«Автономісти», наприклад, також розглядають Європейський Союз як несформовану федеративну державу або федеративне утворення [8]. На думку М.О. Баймуратова, у функціонуванні Європейського Союзу є відповідні тенденції, що свідчать про намагання створити з цього союзу єдину федеративну державу. Яскравим прикладом є спроба прийняти Конституцію для Європи. Однак ця спроба була заблокована народами деяких держав – членів Європейського Союзу [4, с. 299]. Вагомим аргументом є характеристика офіційної символіки держави: герб, прапор, гімн. «Європейська ідентичність» також потребувала створення аналогічної символіки Європейського Союзу. З 1986 р. як власні офіційні символи використовуються прапор та гімн, але їх часто називають «європейськими символами», оскільки використовуються й іншим європейським утворенням – Радою Європи [6, с. 59–60].

Нагадаємо, що ще в плані Шумана, з якого почався реальний процес побудови Союзу, кінцевою метою наголошувалося створення «Європейської федерації». Однак, беручи до уваги кількість культур, традицій держав і народів Європи, прискорене створення федеративної держави не може бути реалізоване. Термін «федералізація» показує, що мова йде про поступовий, достатньо довгий процес, який почався у 1951 р., і ще не досяг свого завершення [6, с. 107].

На думку Т. Фадеєва, впровадженню федералістичної ідеї в практику Європейського Союзу заважає класична юридична доктрина з її пріоритетом національного суверенітету, що презюмує неподільність влади на певній території. Цьому федералізм протиставляє визнання «дуалітету суверенітетів» – суверенітетів держав, що об'єднуються, та суверенітету федерації. А національній ідентичності, як основній перешкоді об'єднання Європи, були протиставлені етнокультурне відродження регіонів та європейська ідентичність, належність до європейської цивілізації [9].

Прихильники федералістичної концепції наголошують, що розширення кола питань, природи та обсяг повноважень, які здійснюють інститути Європейського Союзу свідчать про поступову трансформацію у бік створення федеративної державності. У цьому випадку йдеться про процес розширення повноважень наднаціональних органів. Проте слід мати на увазі оригінальність та специфіку, а також деякі риси, які притаманні міжнародним організаціям, і квазіфедеративним державам. Справедливим буде звернути увагу на нові самобутні, за своєю природою і змістом публічно-правові організації, на нове явище у праві, яке пов'язане з процесом інтеграції [10, с. 52].

Безсумнівно, Європейський Союз має особливу правову природу, яка відрізняє його як від міжнародних міжурядових організацій, так і від держав. На сучасному етапі свого розвитку Європейський Союз є міждержавним об'єднанням, яке поєднує риси міжнародної міжурядової організації та державоподібного утворення. За своєю юридичною природою право Європейського Союзу становить особливу, третю систему права, яка діє поряд з міжнародним та внутрішнім правом. Право ЄС має пріоритет порівняно з внутрішнім правом держав-членів, а деякі його норми наділені прямою дією у внутрішніх правопорядках цих держав. Усе це надає праву Європейського Союзу особливого характеру, що відрізняє його як від права міжнародного, так і від права внутрішнього.

Професор університету м. Тюбінген Вольфганг Граф Вітцтум вважає, що Європейський Союз являє собою «об'єднання держав», яке тримається на чотирьох «опорах»: двох спільнотах (Європейське співтовариство, Євратом) і двох сферах міжурядового співробітництва (спільна зовнішня політика та політика безпеки, співробітництво поліцій і судів у кримінальних справах). Міжнародна правосуб'єктність двох спільнот, заснована на установчих договорах, піддається сумніву, однак названі галузі співробітництва поки не набули якості організаційних утворень, які мають міжнародну правоздатність, проте вони вважаються частинами (опорами) Європейського Союзу. Поки не існує єдиної думки з питання, чи є Європейський Союз, разом з двома спільнотами, суб'єктом міжнародного права. Договір про ЄС не містить ясного визначення. Особливість Договору в тому, що він закріплює за Європейською Радою, яка не є органом Товариства, завдання давати Союзу «необхідний спонукальний імпульс розвитку» і визначати «загальні політичні орієнтири» (ст. 4), таким чином, Європейську Раду можна розглядати як справжній орган Союзу. Інші положення Договору (ст. 3 і 5) передбачають, що спільноти володіють міжнародною правосуб'єктністю в рамках договорів спільнот, а держави-члени обмежені сферами спільної зовнішньої політики і безпеки, а також співробітництва поліцій і судів у кримінальних справах. У перелічених сферах ЄС виступає у вигляді надбудовної конструкції, сам по собі не здійснюючи своїх прав і обов'язків. У науковій літературі загалом переважає зазначена точка зору.

Європейський Союз стоїть на порозі великих змін. Треба бути готовим до інтенсифікації інтеграційного процесу. Це має бути підкріплено прагненням держав-членів та їх народів до інтеграції та проведенням реформи органів у плані їх підготовки до розширення кордонів Співтовариства за рахунок нових держав Центральної, Східної та Південно-Східної Європи.

Якої форми набуде ЄС згодом, яка роль у ньому відводиметься державам-членам, видається сьогодні ще більш невизначеним, ніж будь-коли. Існує думка, що Маастрихтський,

Амстердамський і Ніццький договори знаменують для Євросоюзу «новий етап у процесі створення згуртованого союзу народів Європи» (ст. 1 Договору), і поставлені перед ним цілі підтверджують прагнення Союзу до європейської ідентичності (ст. 2).

Однак питання про політичну орієнтацію ЄС залишається відкритим, що означає обмеження подальшого прогресу та невизначеність його напрямку. Концепції, що вимагають термінової розробки або уточнення, не повинні орієнтуватися на старі зразки етатизму (типу «федеративна держава Європа»). Заміна держав-членів європейською державою з ослабленим федеративним устроєм призведе лише до відтворення національно-державних проблем на вищому рівні. Тут необхідна гнучка система по-різному структурованих політичних утворень, які від одноосібної відповідальності держав-членів шляхом диференційованої відповідальності просунуться до створення міцної, демократично легітимної спільноти, контрольованої правовими державами, спрямованої на забезпечення миру і безпеки, на досягнення в державах-членах та Союзі стабільної рівноваги, що гарантує свободу особистості, економічну міць і соціальну безпеку. Тому Вольфганг Граф Вітцтум вважає, що безпрецедентний феномен Європейського Союзу сьогодні «не зодягнений» у відповідну юридичну форму [5, с. 491–492].

У доктрині виокремлюють низку рис, характерних для міждержавних об'єднань інтеграційного типу. По-перше, до компетенції таких об'єднань входять питання, що традиційно належать до внутрішньої компетенції держав (регулювання ринків, митні питання та ін.). Крім того, існує практична можливість розширення предметної компетенції інтеграційних міждержавних об'єднань через розширювальне тлумачення положень установчого договору або використання наднаціональними органами (передусім судовими) доктрини «дорозумілих» повноважень.

По-друге, функції, що здійснюють інтеграційні міждержавні об'єднання за назвою і навіть за змістом, тотожні традиційним функціям держав – законодавчим, виконавчим і судовим.

По-третє, міждержавні об'єднання інтеграційного типу можуть приймати обов'язкові рішення загального характеру, що безпосередньо застосовуються в кожній державі-члені. З цією метою у судовій практиці відповідних органів таких об'єднань розроблені концепції та правові механізми, які забезпечують безпосереднє застосування їх правових норм у внутрішніх правових системах держав-членів, зокрема концепція прямої дії та верховенства наднаціонального права.

По-четверте, існує реальна організаційна незалежність міждержавних об'єднань інтеграційного типу від держав-членів. Це проявляється в тому, що більшість органів цих об'єднань є наднаціональними, тобто складаються з незалежних експертів (наприклад, Європейська комісія та Суд Європейського Союзу) або з представників народів держав-членів, обраних шляхом прямого загального голосування (наприклад, Європейський парламент).

По-п'яте, інтеграційні міждержавні об'єднання наділені високим ступенем юридичної та фінансової самостійності. У кожному з таких об'єднань формуються власна правова система та відповідний внутрішній правопорядок, який функціонує поряд із правопорядками держав-членів і має пріоритетний щодо них характер. Ці об'єднання мають також власні фінансові ресурси, в яких внески держав-членів займають незначне місце в загальному бюджеті об'єднання.

Таким чином, особливості предметної юрисдикції, яскраво виражають наднаціональний характер низки органів інтеграційних міждержавних об'єднань, надання переваги правовим методам регулювання при збереженні політичних, включення населення держав-членів до реалізації цілей інтеграції та створення органів народного представництва надають значної специфіки міждержавним об'єднанням інтеграційного типу. Водночас у рамках таких об'єднань продовжують існувати елементи традиційного для міжнародних міжурядових організацій міждержавного співробітництва [1, с. 204–207].

Головною ознакою наднаціональності виступає «автономність» правопорядку Співтовариства. У жодних інших міжнародних організаціях не спостерігаються цілі та завдання, а також надана для їх втілення компетенція, що їх можна було б зіставити з установчими договорами про заснування європейських співтовариств. При цьому останні здійснюють важливі функції, що раніше традиційно належали до внутрішньої компетенції держав-членів у сфері законодавства, управління та судочинства.

Однією з найголовніших ознак наднаціональності є можливість видання правових актів, що мають зобов'язальну силу, а також особливий порядок формування волі на рівні європейських співтовариств, що передбачає розширені можливості голосування більшістю. Наступною ознакою наднаціональності є «система всеосяжного правового захисту», у рамках якої «Суду Європейського Союзу надані повноваження щодо перевірки правомірності діяльності інститутів ЄС», що було констатовано судом Європейського Союзу у рішенні в справі 294/93 *Les verts* та прямо передбачено в Договорі про заснування Європейського Союзу (ст. 230).

Як прояв наднаціональності розцінюється заснування європейських співтовариств на невизначений термін (ст. 312 Договору про заснування ЄС, ст. 51 Договору про Євросоюз).

Узагальнюючи, можна сказати, що наднаціональність як правове явище має такі прояви:

- існування наднаціонального (наддержавного) органу з визначеною нормотворчою компетенцією стосовно держав;
- примат норм, прийнятих таким органом, над нормами внутрішнього права (ієрархія норм);
- пряма дія «наднаціональних» норм у внутрішньому праві;
- наділення органу певною компетенцією щодо санкцій за невиконання «наднаціональних» норм;
- наявність в органі судової компетенції щодо застосування та роз'яснення змісту «наднаціональних» норм [7, с. 477–478].

Таким чином, ЄС поєднує ознаки міжнародної організації (міждержавні) і держави (наддержавність), однак формально він не є ні тим, ні іншим. У певних сферах рішення приймаються незалежними наднаціональними інститутами, а в інших – здійснюються за допомогою переговорів між державами-членами.

У рішенні в справі *Van Gend en Loos* (1963 р.) суд європейських співтовариств постановив, що Договір про ЄЕС – це більше, ніж звичайний міжнародний договір, що визначає взаємні зобов'язання його сторін. Співтовариство є новим правопорядком у міжнародному праві, на користь якого держави-члени обмежили, хоча і в певних межах, суверенні права, це правопорядок, суб'єктами права якого є не тільки держави-члени, але і приватні особи. У рішенні в справі *Costa v. ENEL* (1964 р.) було постановлено, що на відміну від звичайних міжнародних договорів Договір про ЄЕС створив свій власний правопорядок, який став складовою частиною правопорядків держав-членів і якого національні суди зобов'язані дотримуватися.

Питання щодо перспективи розвитку Європейського Союзу і породженої ним правової системи у його найближчому і віддаленому майбутньому незмінно стояло на порядку денному з моменту його утворення і на всіх наступних етапах становлення і розвитку. Це питання виникало в різних формах, з різних нагод, у зв'язку з обговоренням найрізноманітніших теоретично і практично значущих проблем. Інтерес до майбутнього Європейського Союзу, так само як і до сучасного його стану, пов'язаний насамперед з його унікальністю, значущістю і багатогранністю. Для одних дослідників ЄС – це «нове місто на пагорбі», «європейська мрія», що асоціюється з високою якістю життя, з наявністю широкого кола універсальних прав і свобод, властивих кожній людині, та іншими демократичними атрибутами, які «є привабливими» не лише для європейців, але і для всього іншого світу. [11 (1), р. 358–359]. Для інших дослідників ЄС – це «півстолітній експеримент в політичній організації суспільства і в управлінні, пов'язаний з процесами формування і реформування різних інститутів». [11 (2), с. 1]. При розгляді Європейського Союзу під цим кутом зору автори не без підстав констатують, що якщо економічна інтеграція ледь не привела, за минулий період з моменту утворення Європейського співтовариства, до єдиного в межах певного наддержавного утворення в економіці, то цього не сталося в політиці, хоча «багато хто при цьому виходили або виходять з того, що процес економічної інтеграції має неминуче вести за собою посилену політичну інтеграцію» [11 (3), с. 59].

Іншій групі дослідників Європейський Союз уявляється у вигляді «європейської моделі майбутнього», яка базується на «двох фундаментальних принципах» – принципі «економічної інтернаціоналізації» і принципі «культурної децентралізації». Суть першого зводиться

ся до «передачі процесу формування політики в економічній сфері з національного рівня держав-членів на європейський (інтернаціональний) рівень». Сенс принципу культурної децентралізації полягає у визнанні того, що процес розвитку культури обмежується в основному рамками держав-членів і не контролюється на регіональному рівні [11 (4), р. 7].

Виходячи з вищевикладеного, можна зробити висновок що Європейський Союз – це породження і результат складних міжнародних відносин, що поєднує в собі риси як мінімум трьох видів державних союзів: міжнародної міжурядової організації, конфедерації і федерації. Це своєрідне об'єднання поступово здійснює трансформацію в бік державного утворення нового типу. Утворився новий правопорядок, який спочатку був міжнародним, а потім став внутрішнім.

Отже, повністю поділяємо думку Л.М. Ентіна, який вважає, що Європейський Союз – це особливий вид міжнародно-публічних правових об'єднань і засіб взаємодії суверенних держав. Якої форми набуде Євросоюз згодом, яка роль у ньому відводиться державам-членам, видається сьогодні ще більш невизначеним, ніж будь-коли.

Список використаних джерел

1. Капустин А.Я. Международные организации в глобализирующемся мире: монография / А.Я. Капустин. – М.: РУДН, 2010. – С. 320.
2. Микієвич М.М. Інституційне право Європейського Союзу у сфері зовнішньої політики та безпеки: монографія / М.М. Микієвич. – Львів, 2005. – С. 75.
3. Арбузов А.В. Европейский Союз: международная организация или конфедерация? / А.В. Арбузов // Правоведение. – 2005. – № 4. – С. 115.
4. Баймуратов М.А. Международное публичное право / М.А. Баймуратов. – Х.: Одиссей, 2009. – С. 704.
5. Вольфганг Граф Витцтум. Международное право / Вольфганг Граф Витцтум; пер. с нем. В. Бергман, науч. ред. и сост. указ. Т.Ф. Яковлева. – М.: Инфотропик Медиа, 2011. – 992 с. – (Германская юридическая литература: современный подход).
6. Кашкин С.Ю. Право Европейского союза: учебник для магистров / под ред. С.Ю. Кашкина. – 3-е изд., перераб. и доп. – М.: Юрайт; ИД Юрайт, 2012. – 1119 с. – (Серия: Магистр).
7. Ліпкан В.А. Міжнародне право: підручник / В.А. Ліпкан; заг.ред В.А. Ліпкан. – К.: 2009. – 752 с.
8. Селиверстов С.С. Вопросы соотношения международного и европейского права / С.С. Селиверстов // Московский журнал международного права. – 2001. – № 1. – С. 213.
9. Фадеева Т. Федералистическая модель европейского: концепции и практика / Т. Фадеева // Международная экономика и международные отношения. – 2000. – № 6. – С. 25.
10. Энтин Л.М. Европейское право. Право Европейского Союза и правовое обеспечение защиты прав человека / Л.М. Энтин. – М.: Норматив: ИНФРА-М, 2011. – 960 с.
11. Марченко М.Н. «Будущее Европейского Союза и его правовой системы» [Электронный ресурс] / М.Н. Марченко. – Режим доступа: <http://www.km.ru/>:
 - 1) Rifkin J. The European Dream: How Europe's Vision of the Future is Quietly Eclipsing the American Dream / J. Rifkin. – Cambridge, 2004. – 400 p.
 - 2) Кашкин С.Ю. Европейский Союз: основополагающие акты в редакции Лиссабонского договора с комментариями / С.Ю. Кашкин. – М.: Инфра – М, 2008. – 704 с.
 - 3) Fligstein N. Euroclash. The EU, European identity and the future of Europe / N. Fligstein. – Oxford, 2008. – 279 p.
 - 4) Moeller J. The Future European Model. Economic Internationalization and Cultural Decentralization / J. Moeller. – N.Y., 2005. – 152 p.
12. Европейский союз – региональная интеграция европейских государств [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://forexaw.com/>
13. Информация о Европейском Союзе [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.osvita.eu/>
14. Арбузов А.В. Европейський Союз. Правоведение [Електронний ресурс] / А.В. Арбузов. – 2005. – № 4. – С. 115–123. – Режим доступа: <http://law.edu.ru/>

15. Право Європейського Союзу [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://userdocs.ru/>

В статті розкриваються варіанти визначення правової природи Європейського Союзу. Степень складності полягає в тому, що однозначного відповіді стосовно юридичної форми на сьогодні не існує. ЄС містить елементи міжнародної організації, і держави одночасно. Незважаючи на відносну тривалість існування ЄС, процес становлення і юридичного оформлення ще не завершено. Аналіз кожної з форм дозволить дати відповідь на актуальне питання: «В чому феномен Європейського Союзу?».

Ключевые слова: Европейский Союз, конфедерация, межгосударственность, международная организация, надгосударственность, правовая природа ЕС, уставные документы, федерация.

The article describes the options for defining the legal nature of the European Union. Degree of difficulty is that a clear answer on the legal form of today is not. Contains elements of the EU and international organizations, and the state simultaneously. Despite the relative duration of the existence of the EU process of formation and legal registration is not finished yet. Analysis of each of the forms allow to answer the pressing question: What is the phenomenon of the European Union?

Key words: European Union Confederation, interstate, international organization, supranational, the legal nature of the EU statutes, the federation.

Одержано 3.03.2015.